

Базиленко А. К.

м. Київ

СОЦІАЛЬНА АКТИВНІСТЬ СТУДЕНТІВ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ЇХНЬОГО ПРОФЕСІЙНОГО ЗРОСТАННЯ

У статті розглянуто наукові погляди на суть поняття «соціальна активність» і визначено роль соціальної активності студентів у їхньому професійному зростанні.

Ключові слова: соціальна активність, студенти, професійне зростання, професійне становлення, самореалізація, самоактуалізація.

Постановка проблеми

Вступ. У сучасних реаліях творення української державності, що обтяжене соціальною пасивністю, байдужістю і навіть апатією суспільства, в якому тривалий час знецінювалися та формалізувалися соціальні цінності, особливої актуальності набуває проблема формування професійно зрілої, соціально активної особистості.

Аналіз останніх досліджень. В контексті осягнення цієї проблеми важливо проаналізувати наукові дослідження про соціальну активність особистості, а також дослідження, що формують наукове осягнення професійного зростання особистості та її фахової зрілості. Дослідженням щодо розвитку соціальних якостей студентства займалися А. Мазуренко, С. Шашенко. Питання взаємозв'язку ціннісних орієнтацій із формуванням соціальної активності особистості вивчали Н. Антонов, Л. Архангельський, А. Волочков, Л. Денисюк, Є. Єрмоленко, Є. Жарова, М. Каган, А. Крестник, В. Ольшанський, Л. Панченко, Б. Паригін, О. Подольська, Л. Романюк, М. Шевчук; вияви ініціативності студентів — І. Головінова, А. Сапріянчук, О. Трошкін. Питання формування громадянської позиції та самореалізації і самоактивності молоді — К. Альбуханова-Славська, О. Бондаренко, М. Боришевський, В. Гупаловська, А. Гусєва, С. Жук, О. Карпенко, Л. Кияшко, А. Краснякова, Д. Леонтєв, В. Муляр, В. Панок, С. Рубінштейн тощо.

Питання психологічних умов формування професіоналізму вивчали В. Хапілова, А. Маркова. Багато науковців робили наголос на проблемі ідентифікації особистості з професією, це: В. Бодров, Е. Голубєва, К. Гуревич, В. Єрмолін, Г. Никифоров, В. Шадріков. Цікавими, в ракурсі цієї статті, є дослідження проблем професійного зростання особистості. Досить фундаментально досліджували питання професійного становлення особистості Б. Барчі. Е. Зеєр та В. Радул.

Основним завданням вищого навчального закладу (ВНЗ) наразі ми вважаємо створення такого навчально-виховного та позанавчального середовища, яке стимулюватиме прояви ініціативи молоді у різних сферах її життєдіяльності. Адже саме активна діяльність є запорукою отримання молоддю задоволення від життя і сприяє досягненню успіхів у всіх сферах життєдіяльності особистості.

Актуальність теми цієї статті посилює той факт, що соціальна активність є значущою професійно особистісною якістю у структурі конкурентоспроможності майбутнього фахівця [9]. В контексті сучасних вимог до професійної освіти важливо готувати не тільки професійно компетентну, а й соціально активну особистість, яка діятиме

на користь суспільству, вмітиме ефективно співпрацювати та спілкуватися, буде відповідальною та ініціативною.

Мета статті — визначення ролі соціальної активності студентів у процесі їхнього професійного зростання.

Досягнення цієї мети зумовило постановку і вирішення таких завдань:

1. Визначити суть соціальної активності особистості.
2. Окреслити поняття «професійного зростання особистості».
3. Визначити місце соціальної активності студентів у структурі їхнього професійного зростання.

Виклад основного матеріалу

Поняття «соціальна активність» є предметом вивчення різних наук: філософії, соціології, педагогіки, психології тощо. Тому особливого значення набуває проведення аналізу різних поглядів на суть цього терміну з метою виявлення найбільш повного, адекватного сучасним умовам визначення.

Внаслідок аналізу наукової літератури ми дійшли висновку, що тлумачення категорії «соціальна активність» можна типологізувати на основі компонентів змісту поняття.

Так, деякі вчені вбачають основою змісту соціальної активності стійкі внутрішньо особистісні утворення, які характеризують людину як суспільну істоту і забезпечують її самоцінність як індивідуальність. Це є утворення, які інтегрують у собі більшість процесів і станів психічного життя людини, її вікові та індивідуальні особливості, соціальний потенціал [1, 57–65; 9; 15].

Інші — розглядають соціальну активність як процес соціальної діяльності людини і вивчають: інтенсивність змін, які вносяться в навколишню дійсність; кількісні характеристики, якість, новизну, креативність, успішність як відповідність кінцевого результату меті, а також структуру дій (актів діяльності), їх зміст і відповідність чи невідповідність суспільним нормам і зразкам [6].

Є вчені, які у вивченні змісту соціальної активності спираються на умови і фактори ситуації, в яких діє індивід. За такого підходу саме аналіз вимог ситуації, її конкретних умов виступає критерієм рівня активності особистості [4; 10; 11].

Найбільшою підтримкою серед науковців користується визначення цього терміна в системі взаємовідносин особистості і навколишнього середовища.

Так, наприклад, О. Капто розглядав соціальну активність людини як «...ступінь прояву її сил, можливостей і здібностей як члена колективу, суспільства» [4]. Л. Жиліна і Н. Фролова розглядали соціальну активність як психологічну якість особистості, яка характеризується «...небайдужістю до всього, що відбувається навколо, зацікавленістю подіями не тільки поруч, у виробничому колективі, але і в поселенні, місті, селі, країні, світі, небайдужістю, яка виявляється у всій поведінці особистості в її праці, досвіді, громадській діяльності, стосунках із друзями» [10]. За визначенням С. Комарової, соціальна активність — це системне утворення, яке характеризується проявом інтенсивності освоєння сукупності потенційних можливостей, які надаються суспільством, для гідної життєдіяльності й участі людини у розвитку суспільства [11].

Досить поширеним є тлумачення поняття «соціальної активності» як якості особистості, що сприяє її самореалізації. Так, на думку А. Мурзіної, соціальна активність є соціально-педагогічним явищем, яке дає змогу молодій особистості утвердитися, проявити себе, організувати роботу, бути корисною власній державі, спрямувати свою діяльність на благо суспільства [9]. К. Абульханова-Славська розкриває істотні внутрішньо особистісні механізми активності особистості, зокрема, ініціативу і відповідальність, що постають як різні форми моделювання простору активності [1, 57–65]. О. Шакірова визначає термін «соціальна активність», ґрунтуючись на соціалізації особистості. Вона вважає, що соціальна активність є одним із основних показників засвоєння людиною елементів культури, соціальних норм і цінностей, на основі яких формуються якості особистості [15].

Деякі вчені за основу в тлумаченні терміна «соціальна активність» беруть діяльність, приміром, Г. Коджаспирова й А. Коджаспиров у «Педагогічному словнику» розглядають соціальну активність як «...діяльне ставлення людини до життя суспільства» [6].

Але основними для осягнення змісту цього терміна є його інтегровані тлумачення, які містять діяльнісний, особистісний і особистісно середовищний компоненти. Приміром, В. Коган визначає соціальну активність як свідому і цілеспрямовану діяльність особистості та її цілісно-соціально-психологічну якість, яка, будучи діалектично взаємозумовлена, визначає і характеризує ступінь чи міру персонального впливу суб'єкта на предмет, процеси і явища навколишнього життя [5].

У межах наукового пошуку доцільно сформулювати власне визначення цього поняття. Соціальна активність — це стійке особистісне утворення, внутрішньо детерміноване індивідуальними особливостями людини, яке зовні проявляється в енергійному та якісному перетворенні навколишньої дійсності, свідомості людини, тобто в соціальній діяльності.

Оскільки, професійна діяльність є значимою для студентської молоді, а її соціальна активність найчастіше проявляється у трудовій діяльності і спрямована на працю, то необхідно визначити зміст професійного зростання студента і роль соціальної активності у цьому процесі.

У сучасній психологічній науці розроблено низку методологічних і методичних підходів щодо вивчення процесу становлення особистості у діяльності.

Загальнотеоретичний аспект досліджуваної проблеми широко представлений у працях К. Абульханової-Славської, Б. Ананьєва, О. Леонтьєва, С. Рубінштейна, Б. Теплова, В. Шадрікова та інших.

Д. Григор'єв [2] і А. Маркова [7] розглядають професіоналізацію як процес: оволодіння певними знаннями, вміннями та навичками розвитку професійно важливих якостей, засвоєння суспільної діяльності; становлення суб'єкта діяльності під впливом пізнання, спілкування та праці; проектування та організації професійного розвитку й досягнення його вершин. У процесі професійного зростання автори вбачають процес самореалізації особистості в умовах професійної діяльності.

Професійне становлення особистості відбувається під час навчання у ВНЗ. Надзвичайно велику роль у цьому процесі відіграють власні якості особистості, які роз-

виваються і вдосконалюються у процесі навчання та в подальшій трудовій діяльності. Серед професійно важливих якостей майбутніх фахівців у науковій літературі найчастіше зустрічаються комунікативність, активність, відповідальність, високі інтелектуальні показники, професійне мислення, високий рівень самопізнання, компетентність.

Нині вища школа орієнтується на нове визначення щодо фахівця. Він розглядається як цілісний суб'єкт, активний, вільний і відповідальний у проектуванні, здійсненні і творчому перетворенні власної діяльності.

Саме в соціально активній діяльності формуються основні якості, потрібні студенту — майбутньому фахівцю. Соціальна активність особистості у різних сферах суспільного життя сприяє посиленню творчого потенціалу особистості, прагненню до самоосвіти і самовиховання, які є необхідними чинниками для формування сучасного фахівця [13]. Приміром, А. Маркова називає здатність самостійно здобувати нові знання і вміння, а також використовувати їх у практичній діяльності, однією з найважливіших складових професійної компетентності [7].

Період навчання у ВНЗ визначається як центральний у процесі становлення характеру й інтелекту, формування соціально-професійної активності особистості майбутнього фахівця, адже саме в цей період відбувається перетворення мотивації, всієї системи ціннісних орієнтацій на соціальну діяльність та інтенсивне формування специфічних здібностей у зв'язку із професіоналізацією. Необхідною умовою для формування справжнього фахівця є підвищення активності та ініціативи студентів, адже українському суспільству бракує людей, які володіють цілісною системою особистісно-професійних якостей, а саме: освіченістю, заповзятливістю, самостійністю, рішучістю, мобільністю, динамізмом, конструктивністю, відповідальністю. Суспільство зацікавлене в направленому формуванні соціально-професійної активності та ініціативи особистості, оскільки від цього залежить ефективне здійснення її соціально-професійних функцій і ролей, що забезпечує освоєння і прийняття індивідом суспільних цінностей та ідеалів, активну соціально значиму діяльність [12].

А це свідчить про успішну соціалізацію особистості, головною рисою якої є соціально значима діяльність, що відповідає суспільним вимогам та принципам у всіх сферах життєдіяльності суспільства. Тобто соціальна активність сприяє успішній соціалізації індивіда.

Основним завданням сучасної вищої освіти є застосування системного підходу до формування особистості майбутнього фахівця на основі використання всього потенціалу можливостей, які має вищий навчальний заклад. Ніщо не може бути надбанням людини без особистої активної діяльності. У процесі професійного зростання таке проявляється у тому, що прагнення до повноцінного оволодіння фаху має виникати не під зовнішнім впливом, а з'являтися на базі внутрішніх потреб, інтересів, мотивів особистості. І лише внутрішньо активна форма мотивації може привести до успішного професійного зростання. Успіхи у професійно-особистісному становленні студентів прямо пропорційні характеру і силі їх мотивацій (особистих цілей, планів, інтересів, потреб, мотивів вибору професії, мотивів ставлення до навчання тощо), моральних чинників (почуття відповідальності, добросовісності, совісності, порядності,

чесності, працелюбності, активності, організованості, наполегливості, впертості, працездатності тощо). Навчальний заклад створює умови для навчання та активної діяльності студентів, що в комплексі приводять до потрібних професійних змін особистості. Внаслідок, кожен стає освіченим настільки, наскільки займався сам, і розвиненим як особистість настільки, наскільки прагнув бути особистістю із позитивними загальними і професійними якостями.

З огляду на це, актуальними для розуміння ролі соціальної активності у професійному зростанні студентів є її різновиди, які залежать від того, на що спрямована діяльність людини: пізнавальна активність, творча активність, громадянська активність, духовна активність, комунікативна активність, трудова активність, інноваційна активність, правова активність, навчальна активність та ін. Так, на думку В. Хапілової, конкурентоздатні фахівці визначаються чітко вираженою професійною спрямованістю, високим інтелектуальним рівнем, творчістю, здатністю до постійного розвитку, відданістю загальнолюдським та національним ідеям, активною участю у розбудові незалежної держави [14]. Саме такі особистісні риси, вміння, навички та здібності набуваються особистістю через залучення до різних форм соціальної активності.

А. Маркова виокремлює чотири складові професійної зрілості: спеціальну, соціальну, особистісну, індивідуальну. Соціальна активність є дуже значимим чинником у формуванні кожної з них. Так, наприклад, спеціальна складова, що характеризується оволодінням спеціальними знаннями та вмінням реалізовувати їх на практиці, формується під час навчальної та трудової активності. Соціальний елемент, який передбачає володіння особистості способами спільної професійної діяльності і співробітництва, прийомами професійного спілкування, формується за допомогою комунікативної активності. Особистісна складова, що характеризується володінням способами самовираження і саморозвитку, здатністю фахівця до планування своєї діяльності, самостійного прийняття рішень, бачення проблеми, найкраще розвивається у пізнавальній, інноваційній та творчій активності. Індивідуальний елемент, що передбачає володіння прийомами саморегуляції, готовність до професійного зростання, наявність стійкої професійної мотивації, формується найефективніше у пізнавальній та навчальній активності [7].

Надзвичайно важливими для професійного зростання студентів є такі ділові якості, які найкраще формуються у соціально активній діяльності особистості: ініціативність, наполегливість, самовіддача, відповідальність, практичність, організованість тощо [9].

Більшість авторів схиляються до того, що про професійне зростання можна говорити лише тоді, коли людина усвідомлює свою участь і відповідальність за все, що відбувається з нею, і прагне активно організувати своє життя.

У процесі професійного зростання особистості дуже важливим є формування гармонійної соціально активної особистості, яка не просто може, але й хоче працювати задля суспільства, є всебічно розвиненою і здатна гідно посісти своє місце в навколишньому світі. Розвивати треба всі складові соціальної активності одночасно: соціальні якості (освіченість, організованість, відповідальність, працелюбність, ініціатив-

ність, колективізм, управлінські якості, доброту, альтруїзм тощо); психологічні якості (інтелект, волю, комунікабельність тощо); фізичні якості (міцне здоров'я, здоровий спосіб життя тощо) [9].

Соціальна активність дає змогу молодій особистості утвердитися на двох рівнях — внутрішньому та зовнішньому, які є безпосередніми складовими процесу професійного зростання особистості.

Внутрішній рівень дає можливість людині відчути себе потрібною в суспільстві. Віра в себе, у значимість своєї діяльності, наявність власної думки та позиції стосовно будь-яких аспектів власної професійної та життєдіяльності, а також здатність та прагнення їх відстоювати є невід'ємними складовими у структурі особистості фахівця.

Особливістю зовнішнього рівня є те, що соціально активні люди ініціативні в усіх сферах життя, впевнені в майбутньому, частіше досягають успіху, мають гарну роботу, що подобається їм самим, і достойну заробітну плату. За статистикою, соціально активних людей, людей із непохитними життєвими переконаннями більше цінують на роботі, незалежно від того, лідери вони чи виконавці за своєю суттю [9].

Ще одним свідченням того, що соціальна активність є важливою складовою професійного зростання особистості є те, що основною її рушійною силою є просоціальні (суспільно-значущі) мотиви, пов'язані з усвідомленням суспільної значущості діяльності, з почуттям обов'язку перед групою або суспільством, загалом. Без цих мотивів жодна професійна діяльність не буде повноцінною, такою, що потрібна суспільству.

У разі дії просоціальних мотивів має місце ідентифікація індивіда з групою. Людина не лише вважає себе членом якоїсь соціальної групи, не тільки ототожнює себе з нею, а й переймається її проблемами, інтересами, цілями тощо. Особистості, що спонукає себе до діяльності просоціальними мотивами, притаманні нормативність, лояльність до групових стандартів, визнання і захист групових цінностей, прагнення реалізувати групові цілі. Тут дуже значимою є така особистісна риса, як відповідальність. Відповідальні люди, як правило, є активнішими, сумлінніше виконують професійні обов'язки, більшою мірою переймаються справами своєї групи. Вони вражають, що від їхньої праці і зусиль залежить спільна справа [3, 17]. А оскільки, ідентифікація з групою є важливою складовою професійного становлення особистості, можемо стверджувати, що соціальна активність є важливим чинником професійної ідентифікації.

Ще одним аспектом соціальної активності в контексті її визначення для професійного становлення особистості студента є самореалізаційний потенціал. Теоретичні дослідження соціальної активності рідко враховують притаманне особистості прагнення до розкриття власних сутнісних сил. Але ж, по суті соціальна активність викликається до життя саме потребою особистості до самореалізації. Як специфічний за суттю процес, самореалізація особистості потребує і відповідного способу буття, тобто такої діяльності, яка характеризується цілеспрямованістю, свободою і самостійністю та відбувається за потребою. Кінцевою метою соціальної активності є втілення саме внутрішньо притаманних особистості потенцій, здібностей, творчих можливостей. Тобто

соціальна активність універсальним способом самореалізації особистості. Така універсальність означає, що соціальна активність є підґрунтям для формування всіх інших способів самоздійснення особистості як за формами (трудова, суспільно-політична, пізнавальна тощо), так і за змістом (творчість, життєтворчість) [8, 115]. Тобто, зважаючи на об'єкт нашого дослідження, соціальна активність є основою її самоздійснення у сфері праці.

Насправді, в якому б аспекті ми не розглядали активність, сутність її зводиться до засвоєння знань, формування навичок і вмінь шляхом змістовної діяльності, перетворюючого ставлення до об'єктів пізнання. Таким чином, тільки активна, емоційно насичена діяльність, в яку студент вкладає всю душу, повністю реалізуючи свої можливості, виражаючи себе, буде приносити задоволення, стане джерелом енергії та натхнення і буде відповідати суспільним потребам і вимогам. Тільки особистість, у психологічній структурі якої стійко проявляються різні форми соціальної активності, може стати справжнім фахівцем своєї справи.

Висновки

Соціальна активність студентів є важливою складовою їхнього професійного зростання, в якій формуються практично всі особистісні якості та здібності, необхідні фахівцеві — ініціативність, відповідальність, організаторські здібності, комунікабельність, самостійність. До того ж соціальна активність, будучи універсальним способом самореалізації особистості, є підґрунтям для формування самоздійснення студента у сфері праці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абульханова-Славская К. А. Стратегия жизни / К. А. Абульханова-Славская. — М. : Мысль, 1991. — 299 с.
2. Григорьев Д. О. Динамика целеполагания в процессе профессионализма (на материале становящейся деятельности) : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01 / Д. А. Григорьев. — М., 1998. — 216 с.
3. Занюк С. С. Мотивація діяльності: спонукання, активність, успіх / С. С. Занюк. — Луцьк, 1998. — 123 с.
4. Капто А. С. Социальная активность как нравственная черта личности / А. С. Капто. — К., 1968.
5. Коган В. З. Человек: информация, потребность, деятельность / В. З. Коган. — Томск : ТГУ, 1991. — 191 с.
6. Коджаспирова Г. М. Педагогический словарь: для студ. высш. и сред. пед. учеб. заведений / Г. М. Коджаспирова, А. Ю. Коджаспиров. — М. : Академия, 2000. — 176 с.
7. Маркова А. К. Психология профессионализма: учебник для студ. высш. учеб. заведений / А. К. Маркова. — М. : Высш. школа, 1996. — 456 с.
8. Муляр В. І. Самореалізація особистості як соціальна проблема: філософсько-культурологічний аналіз / В. І. Муляр. — Житомир : ЖГП, 1997. — 219 с.

9. Мурзіна А. В. Сутнісна характеристика формування соціальної активності особистості / А. В. Мурзіна // Соціальна педагогіка. — 2009. — № 3. — С. 22–27.
10. Проблемы потребления и воспитания личности: науч. изд. / Л. Н. Жилина, Н. Т. Фролова ; авт. предисл., ред. Ю. А. Замошкин. — М. : Мысль, 1969. — 175 с.
11. Соціальна активність як фактор розвитку соціального потенціалу особистості старшокласника [електронний ресурс] / С. Л. Комарова. — Режим доступу : http://library.rspu.ryazan.ru/search/search_newspaper_fulltext.php?id=976
12. Соціальна ініціатива студентської молоді / А. Сапріянчук [електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.nbuiv.gov.ua/portal/soc_gum/Nz_p/88/statti/51.pdf
13. Тургенєва А. О. Виховний простір становлення соціальної активності особистості / А. О. Тургенєва // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. — 2011. — № 2(12). — С. 47–53.
14. Хапілова В. П. Соціально-психологічні умови формування конкурентоздатності майбутніх менеджерів : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. психол. наук / В. П. Хапілова. — К., 2006. — 29 с.
15. Шакірова Е. Ф. Соціальна активність як показник успішної соціалізації особистості [електронний ресурс] / Е. Ф. Шакірова. — Режим доступу : <http://amazonkat1.narod.ru/REZUME/Elza/7astrah.htm>

Базиленко А. К.

СОЦИАЛЬНАЯ АКТИВНОСТЬ СТУДЕНТОВ КАК ВАЖНАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ ИХНЕГО ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО РОСТА

В статье рассмотрены научные взгляды на содержание термина «социальная активность» и определена роль социальной активности студентов в их профессиональном развитии.

Ключевые слова: социальная активность, студенты, профессиональный рост, профессиональное становление, самореализация, самоактуализация.

Bazilenko A. K.

SOCIAL ACTIVITY OF STUDENTS AS AN IMPORTANT PART OF THEIR PROFESSIONAL GROWTH

In this article the scientific approaches to sense of mining of social activity has been considered and the role of students' social activity in their professional growth has been determined.

Key words: social activity, students, professional growth, professional becoming, self-realization, self-actualization.